

ORMAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE İSPANYA ÖRNEĞİ VE ÜLKEMİZ AÇISINDAN ÇIKARSAMALAR

Özden GÖRÜCÜ

KSÜ Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü, Kahramanmaraş

ÖZET

Dünyanın çeşitli ülkelerinde ormancılığın temel amaçları, orman kaynaklarının akılcı işletilmesi, korunması ve geliştirilmesine dayanmaktadır. Ormancılık sektörünün bu amaçları temelde, sürdürülebilir kalkınma amacıyla da uyum halindedir. Korunması ve geliştirilmesi hemen hiçbir zaman makro amaçlarla ve sürdürülebilirlik ilkesi ile çelişmeyen doğa sistemlerinden en önemlisi orman ekosistemidir.

Avrupa Birliği üyesi olan İspanya ile ülkemiz arasında birçok yönden olduğu gibi orman kaynakları ve işletmeciliği yönünden de benzerlikler bulunmaktadır. Bu nedenle, gerek bilimsel deneyimlerin paylaşılması ve gerekse ortak araştırma ve geliştirme projelerinin kurularak kalkınma yönünde olumlu gelişmeler sağlanabilmesi için İspanya örneğinde olduğu gibi Avrupa Birliği üyesi ülkelerin ormancılık çalışmalarının incelenmesi önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, Akdeniz ormancılığının önemli temsilcilerinden biri olan İspanya ormancılığı orman kaynakları yönetimi (amenajman) boyutu, toplumsal katılım boyutu, ekonomik boyutu, araştırma ve geliştirme boyutu, orman köyleri ve kaynak kullanımı boyutu açılarından irdelenmiştir. Gen kaynaklarından yararlanma, çok amaçlı işletmecilik ve kırsal kalkınma konularında gelinen nokta ve edinilen deneyimler ortaya konularak, doğal kaynak yönetim boşlukları bulunan Türkiye ormancılığının biyolojik, teknik, sosyal ve ekonomik yönlerden karşılaştığı darboğazları aşmanın stratejik ve taktik yolları da karşılaştırmalı olarak verilmektedir.

SPANISH SPECIMEN ON FOREST RESOURCE MANAGEMENT AND INFERENCE FOR TURKISH FORESTRY

ABSTRACT

The essential purposes of the forestry within the various countries of the world are based on managing wisely, protecting and improving with enrichment. In fact the forestry sector's purposes compromise with sustainable development as well. One of the most important nature systems is forest ecosystems that never contradict with the macro purposes and the sustainability principles.

As well as many similar aspects between Spain that has been a member of European Union and Turkey that endeavors densely have being integration to the union, also similarities on forest resources and management point of view. That's why, the examining carefully of forestry applications of the similar countries is very important to make certain positive progresses on the development by sharing the scientific

experiences and also creating of the associate researches and projects improvising.

However, in this study, Spanish forestry that is one of the important representatives of Mediterranean Forestry was scrutinized by the dimensions of forest resources management, public participation, economics aspects, research and progress, forest villages, and dealing tactfully with fund. It is also possible be able to learn the strategical and tactical solution ways by comparing to Turkey to overcome the crises that Turkish forestry has the gaps of forest management has met within the biological, technical, social and economic aspects by emerging all of the profiting from gene sources, multiple administration and rural development challenges and experiences gained by Spain.

GİRİŞ

İspanya'nın Kuzey ve Kuzeybatısında Atlas Okyanusu, Kuzeydoğusunda Fransa ve Andorra, Doğu ve Güneyinde Akdeniz, Fas ve Cebelitarık, Batısında ise Portekiz bulunmaktadır. Toplam yüzölçümü 504.782 km²'dir. Bu büyüklüğe 7.273 km² yüzölçümlü Kanarya Adaları ile 5.014 km² yüzölçümlü Balear Adaları dahildir. Toplam yüzölçümünün %40'ı tarım, %30'u mera ve %30'u ise orman örtüsünden oluşmaktadır (1).

İspanya'da 1978 Anayasasından sonra, planlamaya esas alınan, yönetimde bölgesel ayrılmaların (otonom bölgeler) onaylanmasıyla temel bir değişiklik ortaya çıktı ise de, Madrid, Navarra, Centa ve Melilla otonom bölgeleri bunun dışında kalmıştır. 1978 yılının Mart ve Nisan aylarında çıkan kararnameler, geleneksel yönetim bölümlemesini ortadan kaldırmadan otonom bölgeleri belirlemiştir. Bu düzenlemeye göre İspanya'da 14 otonom bölge (Aragon, Andalucia, Asturias, Balear Adaları, Barselona, Kanarya Adaları, Castilla-Leon, Cataluna, Castilla La Mancha, Extremadura, Galicia, Murcia ve Valencia) bulunmaktadır (2).

İspanya'da 1950'li yılların sonu ve 1960'lı yılların başından itibaren bir "Ormancılık Planı" uygulamaya konulmuş ve bu plan çerçevesinde ormancılık politikalarına yön verilmiştir. Ormancılık Planlarının içeriği, amacı ve süresi her otonom bölge için ayrı kararlaştırılmış olup, sözkonusu planlara göre, özellikle kitle odun üretimine dönük ağaçlandırmalara öncelik verilerek ormancılık ve modern tarım tekniklerinin birlikte öğretimi ve yaygınlaştırılması hedeflenmiştir.

Otonom bölgelere ait ormancılık planlarının yenilenecek kararlı bir biçimde uygulanması günümüze kadar mümkün olabilmiştir. Biyolojik, ekonomik, teknik ve sosyal açıdan kendine özgü nitelikleri olan ve bunların ışığında amaçları, süresi ve kısıtları farklılık gösteren bu planlara "Model Planlar", model planların uygulandığı ormanlara ise "Model Ormanlar" denilmektedir. İspanya'da bu kapsamda 17 model plan otonom bölge ormanlarında halen uygulanmaktadır. Aragon otonom bölgesi için uygulanan "Zaragoza Ormancılık Planı" ise bunların en önemlisidir.

İspanya'da toplam orman alanı 12.5 milyon hektardır. İspanya, Avrupa Birliği içinde ikinci en geniş ormanlık alana sahip ülkedir. Ancak toplam ormanlık alan içinde

meşe, Akdeniz makisi ve baltalık vejetasyonu geniş alanlar kaplamaktadır. Bu nedenle ormanlık alan içinde verimli (odun hammaddesi yönünden) orman alanı ancak 6.906 milyon hektardır. Bunun da %94.21'i olan 6.506 milyon hektarı verimli orman niteliğindedir ve normal kapalılığa sahiptir (3).

İspanya'nın toplam nüfusu 37.5 milyon, ortalama nüfus yoğunluğu 0.744 kişi/hektardır. Odun kökenli ürünler tüketimi ulusal düzeyde 15.5 milyon m³/yıl iken, adam başına tüketim 0.338 m³/yıl'dır.

Ormanlık alanın ülke alanına oranı %30'dur. Kişi başına düşen orman alanı ise 0.35 hektar düzeyindedir. İspanya'da toplam orman alanının %74.13'ü ibrelili türlerden oluşur. Ancak ibrelili ormanların büyük kısmı henüz genç çağda olup, üretim için teknik idare süresini doldurmamıştır.

İspanya ormanlarındaki toplam yıllık üretim 15.5 milyon m³'dür ve yıllık artımın ancak %47.9'una karşılık gelmektedir. verimli orman alanının ülke alanına oranı %14 düzeyindedir. Bu durumda kişi başına düşen verimli orman alanı 0.25 hektar olmaktadır. Toplam alanı yaklaşık 2 milyon hektar olan çeşitli nitelikteki meralar da buna dahil edildiğinde, ormanlık alanların toplamı yaklaşık 17.5 milyon hektara ulaşmaktadır. Ayrıca toplam orman alanının %55'i ibrelililer ile kaplı iken, %45'i ise yapraklı ağaç türlerinden oluşmaktadır (4).

İspanya ormanları mülkiyet bakımından incelendiğinde, devlet ormanı alanının 796.000 hektar (toplam orman alanının %6.4'ü), kamu kurum ve kuruluşlarına ait ormanların 3.584.000 hektar (toplam orman alanının %28.6'sı), özel mülkiyete ait ormanların da 8.131.000 hektar (toplam orman alanının %65'i) olmak üzere toplam 12.511.000 hektar orman bulunduğu görülmektedir. Ancak 8.131.000 hektar olan özel ormanların %98'inin çiftlik ormanı olduğu belirtilmektedir (5).

Özel sektör ormancılığının çiftlik ormancılığı olarak uygulandığını söylemek mümkündür. Bu durum tüm Avrupa Birliği'ne dahil ülkeler için de geçerli bulunmaktadır. Özel ormanların %92'si 10 hektardan daha küçük bir alana sahip ormanlar şeklindedir. Özel ormanların optimum işletme büyüklüklerine erişebilmeleri için birleştirilerek alanlarının büyütülmesine çalışılmaktadır.

Ayrıca aktif tarım işletmelerinin sınırları içerisinde yaklaşık 3.700.000 hektar orman bulunmaktadır. Ancak bu durum bir arazi ihtilafı oluşturmamakta, aksine tarımsal ormancılık çalışmalarının uygulandığı alanları temsil etmektedir.

Yukarıda söz edilen orman kaynakları servetinden her yıl 10.4 milyon m³ ibrelili ve 5.1 milyon m³ yapraklı odun olmak üzere toplam 15.5 milyon m³ üretim yapıldığı ve bunun bir sonucu olarak kişi başına düşen odun üretim miktarının da yaklaşık 0.400 m³/yıl olduğu görülmektedir (6).

Bu veriler İspanya'da entansif orman işletmeciliği yapıldığının birer göstergesi sayılabilirler. Bir başka ifade ile, küçük alanlı işletmelerde yoğun bakım, koruma, ıslah ve planlama çalışmalarının bir sonucu olarak birim alandan daha fazla mal ve hizmet üretimi yapılmaktadır.

İspanya'da odun tüketimi 1980 yılında 14 milyon m³ iken, son yıllarda bu

rakamın 18 milyon m³ düzeyine ulaştığı tahmin edilmektedir. Bu tüketimin %89'unun endüstriyel amaçlı, %11'inin ise yakacak amaçlı olduğu bilinmektedir.

Avrupa Birliği ülkeleri arasında yer alan İspanya'nın orman ürünleri (tomruk, yongalevha, kağıt hamuru, kereste, mukavva) ithalatı ihracatından fazladır. Zira, bu kapsamda 1998 yılında 2 milyon m³ ithalat, 1 milyon m³ ihracat gerçekleştirmiştir.

Orman ürünleri ithalatının son yıllarda düşmesinin nedeni olarak, ülkeye çoğu zaman kağıt hamuru, biçilmiş kereste, kağıt ve mukavva şeklinde orman endüstri ürünlerinin girişi ve bunların odun hesabına dahil edilmeyişi ile kendi orman kaynaklarından daha iyi yararlanmaları gösterilebilir.

İspanya yukarıda söz ettiğimiz orman ürünleri bakımından 1998 yılında 500 milyon \$'lık ihracat (toplam ihracatın %2'si) ve 1 milyon \$'lık ithalat (toplam ithalatın %2.7'si) gerçekleştirilmiştir (7).

İspanya'nın kendi orman kaynaklarından ürettiği ve kendi tesislerinde işlediği orman ürünlerinin ülke ekonomisine katkısı, 1998 cari fiyatlarına göre 3 milyar \$ civarında olup, bunun genel ekonomideki payı %2'dir. Söz konusu payın büyük bölümü orman ürünleri endüstrisi ağırlıklıdır. Ancak İspanyol ormancılığı yakacak odun üretimine dönük bir işletmecilik politikası izlemediği için, odunun yerine ikame edilebilen diğer temiz enerji kaynaklarının (elektrik, doğal gaz) üretimi ve yaygınlaştırılması desteklenmektedir. Dolayısıyla doğal kaynakların daha ekonomik ve uzun süreli kullanımı sağlanarak, ülke ekonomisine doğrudan veya dolaylı katkılar sağlamak mümkün olmaktadır.

İspanyol halkı, ısınma amaçlı yakacak odun tüketimini hemen tümüyle terk etmiştir. Bu nedenle, yakacak odunun kağıt endüstrisi, presli tahta üretimi ve diğer alanlarda kullanılması araştırmalarına başlanmış ve bazıları sonuçlandırılarak uygulamaya geçilmiştir.

Gerek kırsal ve gerekse kentsel mekanlarda ihtiyaç duyulan enerjinin büyük bölümü, otonom bölgelerde kurulan yaygın rüzgar santralleri ile karşılanmaya çalışılmaktadır. Bu şekilde temiz enerji elde edilmesi, doğal kaynakların tahribini ve aşırı tüketilmesini önlemektedir. Böylece ormancılık uygulama planları da istenilen hedeflere ulaşabilmektedir.

İspanya diğer Akdeniz ülkeleri gibi orman ürünleri arzı sıkıntısı içinde ve ithalat yapmak zorunda olan bir ülkedir. İngiltere'de olduğu gibi, İspanya'da da savaş yıllarında ithalat imkanları azalmış ve hatta durmuştur. Ormancılık kurumları zaten verim düzeyi düşmüş ormanlardan büyük talepleri karşılamak durumu ile yüz yüze kalmıştır.

Yıllar önce karşılaşılan bu zorluklar, İspanya için bir uyarı olmuş ve dinamik bir ormancılık politikası öngörülmüştür. Arz-talep dengesi zorluklarının gelecek yıllarda da devam etmemesi amacıyla hareketle, orman kaynaklarını iyileştirmek ve korumak amacıyla "Patrimonio Nacional del Estado" isimli yeni bir "Merkezi Devlet Orman Teşkilatı" kurulmuş ve yapılandırılmıştır. 1950'li yılların başında da orman kaynaklarının yönetimine ilişkin kanun çıkarılmıştır. Merkezi Devlet Orman Teşkilatı otonom bölgelerin ormancılık politikalarına yön vermiş ve onları denetlemiştir. Diğer

yandan erozyon kontrolü, hidroelektrik enerji üretimi, sulama ve sel kontrolü için yeni barajların kurulması zorunluluğu da o tarihlerde belirlemiştir (8).

İspanya'nın karışık ve karmaşık olan orografisi, nehirlerin akış rejimini son derece değişken yaparak, büyük tahribatlı sel afetlerine dönüştürebilmektedir. Bu nedenle yıllar önce barajları besleyen su havzalarının uygun türlerle ağaçlandırılmasını zorunlu kılan bir kanun kabul edilmiştir. Bunun arkasından da özel sektöre orman kurma ve yetiştirme konusunda olanak tanıyan bir kanun yürürlüğe girmiştir. Bu nedenle;

- Ülkede çeşitli sektörlerin orman ürünleri ihtiyacını karşılamaya olanak verecek,
- Erozyon kontrolünü sağlayacak,
- Bölgesel orman ürünleri ihtiyacını karşılayacak,
- Kırsal kesimde yaşayan halkın yaşama standardını yükseltecek

biçimde Orman-Orman İşletmesi-Halk zincirini sağlayacak düzenlemeler getirilmiştir. Bu çerçevede ülke genelinde bir ağaçlandırma programı hazırlanmış, fakat program uygulaması başlangıçta birtakım ekonomik, teknik ve sosyal zorluklarla karşılaşmıştır. Bu zorlukların üstesinden gelinmesinde hükümetlerin devamlı ve kesin tavrı, ormancuların da disiplin anlayışı ve araştırmacı tutumu önemli rol oynamıştır.

KARŞILAŞTIRMALAR

Akdeniz ormancılığı kapsamında yer alan İspanya ile zengin Akdeniz florasını bünyesinde bulunduran ve fakat orman kaynakları işletmeciliği açısından sorunlar yaşayan ülkemizdeki ormancılık uygulamaları aşağıda çeşitli yönlerden karşılaştırılmıştır.

Orman Kaynakları Varlığı Yönünden

İğne yapraklı türler itibariyle, karaçam, kızılçam, sarıçam ve halepçanı, her iki ülkede de geniş bir yayılım gösterirken, yapraklı türler olarak da meşe, kayın, kestane, okaliptüs meşcereleri ve kavak plantasyonları ortak türler olarak görülmektedir. İspanya'nın özellikle iç bölgelerinde yer alan karstik nitelikli ormansız alanlar ilk aşamada göze çarpan potansiyel olumsuzlukları gösterirken, Güney ve Batı sahilleri ise özellikle sarıçam, halepçanı, kavak, okaliptüs ve meşe türlerinin yayılım alanı içerisine girmektedir. Kuzey'de yer alan Pireneler'de ise sarıçam, karaçam türleri doğal olarak var iken, kavak (titrek kavak) döl denemeleri ve plantasyonları da gerçekleştirilmiştir. Buna karşılık ülkemizin Güney kesimlerinde kızılçam, karaçam, okaliptüs ve meşe asli türler olarak yayılım gösterirken, Kuzey'deki Karadeniz şeridinde sarıçam, göknar, ve ladin türleri geniş yayılım göstermektedir.

Ülkemizin iç bölgelerinde İspanya'nın benzer bölgelerinde olduğu gibi karstik nitelikli ve ormanca fakir topraklar hakim durumdadır. Ağaç türlerinin yayılımı bakımından iki ülke arasında çok büyük benzerlikler bulunmaktadır. Türlerin yayılışındaki bu benzerlik ağaç serveti bakımından da benzerlik göstermektedir. Ancak İspanya daha az orman varlığını bizden daha iyi işletme başarısını göstermiştir. Bunun en önemli nedeni olarak ağaçlandırmalarda amaca uygun tür seçimi yapılması ve

entansif orman işletmeciliği uygulamalarının başarıyla gerçekleştirilmesi gösterilebilir.

İspanya'da toplam orman alanı 12.5 milyon hektar iken, ülkemizde 20.2 milyon hektar olarak belirtilmektedir. Daha açık bir ifade ile İspanya'nın daha az orman alanına sahip olduğu söylenebilmekte iken, daha fazla orman ürünü üretebilmekte ve işlenmiş orman ürünlerinden önemli düzeyde ihracat gerçekleştirebilmektedir. Ormancılık sektörünün İspanyol ekonomisinde önemli pay sahibi olmasının çeşitli nedenleri vardır. En önemli nedenlerden biri, İspanya'nın ekolojik, ekonomik ve toplumsal ağaçlandırmalara verdiği önemdir. Diğer bir önemli neden ise, İspanya'da kadastro problemlerinin çözülmüş olmasıdır. Tarım, orman ve mera kapsamında arazi ihtilafının bulunduğu yerler hemen hiç yok gibidir. Bu nedenle ağaçlandırmalarda yer ve tür tesbitinde büyük başarı sağlanmakta, koruma ve denetim açısından önemli bir problem yaşanmamaktadır. Ülkemizde ise gerek kadastro problemleri ve gerekse koruma konusundaki yetersizlikler ve hatta orman kaynaklarının köylü tarafından kullanımında oluşturulan yanlış politikalar ve başarısız yasal düzenlemeler nedeniyle büyük sorunlar yaşanmaktadır.

İki ülkeyi orman alanı ve ağaç türü bakımından incelemek önemli olmakla birlikte, asıl önemli olan verimlilik açısından incelemektir. Ülkemizde olduğu gibi İspanya'da da ormanların bir bölümü verimli, diğer bir bölümü ise verimsiz niteliktedir. Ülkemizde verimli orman alanı 8.8 milyon hektar iken, İspanya'da bu rakam 6.5 milyon hektardır. Diğer bir ifade ile, İspanya'da tüm ormanların yaklaşık %50'si verimli nitelikte iken, ülkemizde bu oran %40 düzeyindedir. O halde verimli orman alanı itibarıyla her iki ülke birbirine benzemektedir. Ülkemiz ormanlarının düşük verimliliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Büyüklük itibarıyla verimli orman alanı ülkemizde daha yüksek (8 milyon hektar), olmakla birlikte İspanya'da bu 6.5 milyon hektar düzeyindedir. Buna karşılık ülkemizde planlı üretim düzeyi (yapacak ve yakacak) oldukça düşük olup 16 milyon m³ düzeyinde iken İspanya'da üretim 15.5 milyon m³ düzeyindedir. Yani verimli orman olarak hesaplara katılan ülkemiz orman alanlarında verimli işletmecilik uygulandığını söylemek mümkün değildir.

Ormanların mülkiyeti ve işletilmesi hakkı %99 oranında devlete ait olan ülkemizde son beş yıllık kalkınma planı(7. Beş Yıllık Plan) Ormancılık Özel İhtisas Komisyonu raporu esas alındığında, yapılan etüd-envanter ve avan proje çalışmalarına dayanılarak, yıllık 300.000 hektarlık ağaçlandırma hedeflenmektedir. Ancak Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü, yıllık ortalama 50.000 hektar hızlı büyüyen türlerle, 32.000 hektar yapay gençleştirme, 17.000 hektar erozyon önleme amaçlı ağaçlandırma ve 2.000 hektar da yeşil kuşak v.b. olarak toplam yaklaşık 101.000 hektar ağaçlandırma yapabilmektedir. Bu rakam son yıllarda düşme eğilimi göstermektedir. Türkiye gibi ağaçlandırmanın büyük önem taşıdığı ülkelerde özel ağaçlandırmalar teşvik edilerek, ağaçlandırma düzeyinin kısa sürede artırılması gereklidir (9).

Devlet ormanlarının 796.000 hektar (% 56.4), kamu kurum ve kuruluşlarına ait ormanların 3.584.000 hektar (%28.6) ve özel mülkiyete ait ormanların da 8.131.000

hektar (%65) olduğu İspanya'da özel sektör ormancılığı çiftlik ormanları ve entansif ormancılık şeklindedir. Özel orman alanlarının %92'si 10 hektardan küçük olup, optimum işletme büyüklüğüne erişebilmeleri için birleştirilmelerine çalışılmaktadır. İspanya'da da devlet ve özel sektör orman işletmeleri özellikle otonom bölgeler itibarıyla uygun ağaçlandırmalar ve işletme stratejileri belirlemişlerdir. Merkezi yönetim sadece yapılan ormancılık çalışmalarının denetlenmesi ve ulusal hedeflere uygunluğunu izleme işlevini yürütmektedir.

Buna karşılık ülkemizdeki orman alanlarının mülkiyeti %99 oranında devlete, ancak %1 oranında da özel kişi ve kuruluşlara ait bulunmaktadır. Devlet orman işletmelerinin ortalama büyüklüğü 100.000 hektar civarındadır. Bununla birlikte orman kaynaklarının oluşturulması, geliştirilmesi, korunması ve işletilmesine yönelik stratejik ve taktik kararlar merkezi orman teşkilatı (OGM) tarafından alınmakta ve orman işletmelerine uygulama yetkisi tanınmaktadır.

İspanya'da aktif tarım işletmelerinin sınırları içerisinde yaklaşık 3.7 milyon hektar orman alanı bulunmaktadır. Bu durum sektörlerarası (tarım-ormancılık) bir arazi ihtilafı oluşturmamakta, aksine bu alanlar tarımsal ormancılık modellerinin uygulandığı alanları temsil etmektedir. Ülkemizde ise bu konuda birçok çalışma yürütülmüş ve önemli adımlar atılmıştır. Ancak sektörün kendi iç bünyesinde bulunan sıkıntılar nedeniyle istenilen gelişmeler sağlanamamıştır.

Ülkemiz ormanları koru ve baltalık olarak yaklaşık 800 milyon m³ dikili servete sahiptir. Bu servet düzeyinden tüm yararlanmalar (resmi, ve gayriresmi) dahil yaklaşık 20 milyon m³ eta alınmaktadır. Kişi başına düşen yapacak ve yakacak miktarı 0.300 m³ düzeyinde bulunmaktadır. İspanya'da ise kişi başına üretim 0.400 m³ düzeyinde olup, 400 milyon m³ dikili servetten 15.5 milyon m³ eta alınmaktadır. Dolayısıyla İspanya'da orman kaynaklarından odun üretiminin daha verimli yapıldığını ve verimin yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

Orman Kaynakları İşletmeciliği Yönünden

Türkiye'de orman ürünleri üretiminin Fransa ve Almanya'dan sonra diğer Avrupa ülkelerinden daha fazla olmasına rağmen, ormanlarımızdan üretilen odunun büyük bir bölümü (yasadışı yakacak odun tüketimi dahil) yakacak odun olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle, ülkemizde kişi başına düşen orman alanı Avrupa ortalamasından daha fazla olmasına rağmen, orman ürünlerinin verimli kullanıldığını söylemek mümkün değildir. Oysaki, ormanlarımızdaki toplam dikili servet de Fransa ve Almanya hariç diğer Avrupa ülkelerinden daha fazladır.

Bu nedenle, odunun yakacak olarak kullanılması yerine orman endüstrisinde değerlendirilmesine imkan vermek üzere, yakıt probleminin çözülmesi ve buna ek olarak bozuk orman alanlarının ıslahı gereklidir.

Ülkemizde odun dışı bazı orman ürünlerinin ihracatına dönük stratejileri geliştirme çalışmaları yetersiz iken, İspanya'da odun dışı ürünlerin biyolojisi ve ekonomisi konusunda araştırma enstitülerinde yoğun araştırmalar yürütülmektedir.

Ayrıca, önümüzdeki yıllarda ikincil ürünlerin kültüre alınması yolu ile kitle üretimine geçileceği tahmin edilmektedir. İhraç ettiğimiz ikincil ürünlerin bazıları ilkel koşullarda kurutulmakta ve herhangi bir işlem görmeden ihraç edilmektedir. Ülkemiz ekonomisinde azami katma değer sağlanması için bu ürünlerin ham olarak pazarlanması yerine, işlenerek (mamül, yarımamül) pazarlanması konusunda gerekli önlemler alınmalıdır. Ülkemizde odun dışı ürünlere dayalı sanayi de henüz istenilen düzeyde değildir. Bu ürünlerin çoğu işlenmeden ihraç edilmektedir. Odun dışı ürünlerin tarife bedellerinin çok düşük olması ve ihtiyaç fazlası bulunması nedenleriyle fiyatlar çoğu zaman düşük seyretmektedir. Odun dışı ürünler konusunda ihracat potansiyelimiz olduğu için, bu potansiyeli en iyi şekilde değerlendirecek üretim planlaması, koruma, kültivasyon ve pazarlama konularına büyük önem verilmelidir. İthalatı azaltıcı tedbirler şimdiden alınmalıdır. Odun dışı ürünlerimizin bir bölümü (%46) ihraç edilmektedir. Bunun daha da artırılması için üretim planlaması yapılması, kaçak ve düzensiz toplamaların önüne geçilmesi ve tahrip edilen türlerin koruma altına alınması gereklidir.

İspanya'da 1950'li yılların sonu ve 1960'lı yılların başından başlayarak bir "Ormancılık Planı" uygulamaya konulmuş ve bu plan çerçevesinde ormancılık uygulamalarına yön verilmiştir. Söz konusu plana göre, özellikle odun üretimine dönük ağaçlandırmalara öncelik verilmiş ve modern üretim tekniklerinin öğretimi ve yaygınlaştırılması konuları teşvik edilmiştir. Söz konusu planın revize edilerek kararlı bir biçimde uygulanması günümüze kadar mümkün olabilmıştır (10).

İspanya'da ısınma amaçlı yakacak odun tüketimi terk edilerek, yakacak odunun kağıt endüstrisinde ve diğer yerlerde kullanılması araştırmalarına yıllar önce başlanmıştır. Isınma amacı için yakacak odun yerine, yaygın olarak doğal gaz, kömür ve elektrik enerjisi gibi alternatif yakıtlar kullanılmaktadır. Özellikle gerek kırsal ve gerekse kentsel mekanlarda, ihtiyaç duyulan enerji, otonom bölgelerde kurulan yaygın rüzgar santralleri ile karşılanmaya çalışılmaktadır. Bu şekilde temiz enerji elde edilmesi ise, doğal kaynakların tahribini ve aşırı tüketilmesini önlemektedir.

Ülkemizde sürdürülebilir ormancılığın gerçekleşmesinde ortaya çıkan en önemli engellerden birincisi, ormancılık politikasının yanlış belirlenmesidir. Ormancılık politikasının belirlenmesi, ülkenin kalkınma amaç, hedef ve stratejileri ile ortaya çıkan kısıtlar ışığında ormancılık sektöründen beklenenleri yani ormancılık sektörünün amaçlarını gerçekleştirmek ve bu yönde ortaya çıkabilecek engelleri ortadan kaldırmak üzere eylemleri, öncelikleri, araçları ve ilkeleri tutarlı olarak belirlemek demektir.

Kırsal Kalkınma Yönünden

Ülkemiz orman köylülerinin kalkındırılmasını organize etmek üzere Orman Bakanlığı bünyesinde kurulan Orman Köylülerini Kalkındırma Genel Müdürlüğü (ORKÖY), kırsal kalkınma teknikleri yardımıyla, yapılacak ilçe kalkınma planlarının öngöreceği orman ürünlerine, hayvancılığa, endüstriye ve tarıma dayalı proje önerilerini temel alarak orman köylüsünün kalkındırılmasına katkıda bulunmayı amaçlayan, bunun için de orman ürünlerinin üretim ve satışından da beslenen orman köylülerini kalkındırma

fonunun yine orman ürünü üreten orman köylüsüne akılcı ve sistemli bir şekilde yönlendirilmesini amaçlayan stratejik bir kuruluştur. İspanya'da ise kırsal kalkınma konusunda bu kadar geniş yetki ile donatılmış ve ORKÖY'e benzer bir kuruluş bulunmamakla birlikte, özel kişi ve kuruluşların biraraya gelerek kurduğu ve finansal bakımdan oldukça zengin birçok birlik veya dernek (Asociasion) bulunmaktadır. Bu birlikler araç-gereç bakımından da iyi donatılmışlardır ve birçoğunun uluslararası düzeyde ortak projeleri ve araştırmaları vardır. Ülkemizde ise bu tip birlik veya dernekler devlet odaklıdır, sayısı oldukça azdır ve çeşitli nedenlerle etkin çalışmamaktadır. İspanya'da devlet odaklı bu tip kuruluşlar pek yoktur. Bunların yerine sivil toplum örgütü statüsünde çok sayıda çevre koruma ve kırsal izleme (Campesino) örgütleri vardır. Çok sayıda olan bu örgütler küçük ölçeklidirler, etkili ve kamuoyu çoğunluğunun desteklediği entansif çalışmalar yürütürler.

İspanya'da kırsal kalkınma projeleri otonom bölgeler bazında ele alınmakta ve bölgenin bitki türleri ve sosyoekonomik özelliklerine göre politikalar belirlenmektedir. Kırsal kalkınma kapsamında göze batan en önemli özellik, aşırı ikili (dual) yapının oluşmamış olmasıdır. Yani, kentsel veya kırsal kesimde belirgin bir nüfus yoğunlaşması veya buralara doğru aktif bir göç sözkonusu değildir. İspanya'da yaygın olan kırsal yerleşim şekli genellikle Kır-Kent veya Köy-Kent diye tanımlanan yerleşimlerdir. İspanya'da uygulanan kırsal kalkınma planlarının en önemlisi Zaragoza Planı'dır. Zaragoza Planı'nda yapılacak ve kısıtlı yakacak odun üretiminin yanısıra, tarımsal ormancılık uygulamalarına ve kırsal kesimin istihdam konularına geniş yer verilmiştir. Ayrıca, İspanya'da ormanı ve kenarı köylerin yakınında ve yöre ekolojisini tehlikeye düşürmeyecek sanayi yatırımlarına izin verilmektedir. Yatırımcının yöre insanını istihdam etmesi ve her yıl belirli miktarda ağaçlandırma yapması da şart koşulmaktadır. Dolayısıyla orman kaynaklarının korunarak alanlarının genişletilmesi ve kırsal istihdam sağlanabilmektedir (11).

Ülkemizde nüfusu 9 milyonu (genel nüfusun %15'i), İspanya'da ise 8 milyonu (genel nüfusun %20'si) bulan orman köylüsünün kalkındırılmasına ve kaynakların sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde kullanılmasına yönelik çalışmalardan ormancılık örgütünün sorumlu tutulması, bu doğrultuda kullanılacak kaynakların ormanlardan sağlanabilecek gelirle karşılanması eksik bir yaklaşımın ürünüdür ve bunun terk edilerek orman köylülerinin orman kaynaklarına zarar vermeden kalkındırılmaları ülkemizdeki sosyoekonomik gelişmenin bir parçası olarak ele alınmalıdır.

İspanya'da tarım kesiminin toplam gayri safi milli hasıla içinde payı %9 ve aktif nüfus içinde tarım kesiminde çalışanların oranı %14.9 iken, Türkiye'de bu oranlar sırasıyla %25 ve %49.1 olarak seyretmektedir. Yani ülkemizde tarım kesiminin gayri safi milli hasıla içindeki payı İspanya'dan 2.7 kat daha yüksek, tarım kesiminde çalışanların oranı da yaklaşık olarak İspanya'nın 3.3 katı düzeyindedir. Diğer bir ifade ile tarım kesimi her iki ülkede paralel ekonomik özellikler göstermektedir.

Ormancılık sektörü ülkemizde emek yoğun bir sektör olarak süregelmektedir. Yakın ve orta dönemde yapısal değişiklik olmadığı taktirde bunun devam edeceği

sanılmaktadır. Başka bir deyiş ile, birim üretim için gerekli olan emek katsayısı, pek çok sektörün önündedir. Ormancılığın bu niteliği sosyoekonomik nedenlere bağlı olarak meydana çıkmıştır. Ormancı teknik elemanlar da bu nedenlerin bilincinde olarak teknoloji seçimi yapmaktadırlar.

İspanyol ormancılığının bir önemli özelliği, genetik ıslah ve orman kaynaklarının korunmasına ilişkin olarak ayrıntılı araştırmaların yapılması ve bu alanda çok sayıda bilimadamı, uzman ve teknisyenin görevlendirilmesidir. Tüm bunlar ise, kırsal kalkınma, kırsal istihdam, odun üretimi ve bölgesel veya ulusal ekonomi ile özellikle sürdürülebilir ormanlık açısından önem taşımaktadır. Benzer biçimde ülkemizde bugüne kadar sürdürülen politikalar, insan kaynaklarının geliştirilmesine , onların girişimciliğinin ve doğal denge bilincinin artırılmasına gözle görülür bir etki yapmaz iken, İspanya'da ormanlar ve ormanlık konularında kamuda doğa bilinci oluşmuş ve bunun giderek yaygınlaştırılmasına çalışılmaktadır.

SONUÇ

İspanya'da ormanlık sektöründe mesafe alınmasının nedenleri olarak, ulusal plan içinde tarımsal bilimler, biyoteknoloji, hidroloji, doğal çevre ve ormanlık stratejisi projeleri konusundaki ortak araştırmaların önemi büyüktür. Bu kapsamdaki araştırmalara özel sektörün büyük desteği olduğu görülmektedir. Ormanlık araştırmalarının yürütülmesinde karşılaşılan tek sıkıntının araştırma projelerinde görev alabilecek teknik eleman ihtiyacının karşılanamaması olmaktadır.

Ekonomik gelişmeye paralel olarak İspanyol halkı, son zamanlarda düşük verimli tarım veya orman arazilerini İtalya ve İskoçya'da olduğu gibi terk etme veya satma eğiliminde bulunmaktadır. Halk tarafından satışa sunulan arazi toplamı, devletin kamulaştırma bütçesinin üzerine çıkmıştır. Satış düzeyi 20 yıl içinde yapılan yeni alımlar sonucu 800.000 hektar artarak 1.150.000 hektara yükselmiştir. Diğer bir ifade ile, İspanyol halkı düşük verimli tarım veya orman arazisini elden çıkarmayı tercih etmektedir. Devlet ise bu tip arazileri satın alan tek ve potansiyel alıcı konumundadır. Devlet bu arazileri amacına uygun kullanmak üzere planlamakta, verimliliğini arttırıcı tedbirler almakta ve belli bir süre sonra yeniden halka satabilmektedir.İspanya'da ormanlık politikasının gereği olarak gerçekleştirilen, ülke genelindeki yaygın ve geniş ölçekli ağaçlandırmalar, 1960'lı yıllara rastlamaktadır. Son 25 yıllık periyotta 1.650.000 hektar alanda ağaçlandırma başarısı sağlanabilmiştir.

Genel ağaçlandırma başarısı açısından ülkeye bakıldığında, 1980'li yıllarda yıllık 92.000 hektar ağaçlandırma yapılmışken, son zamanlarda bu rakam yaklaşık 100.000 hektarın üzerine çıkmıştır. Bu ölçülerde geniş bir ağaçlandırmanın gerektirdiği organizasyon, ekipman, fidan, eleman v.b. gerekleri gözönüne alındığında başarının büyüklüğü kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Nitekim İspanya, Akdeniz koşullarında bir ülke olarak yılda 100.000 hektarın üzerinde ağaçlandırma yapabilmeyi gerçekleştirdiği için uluslararası ormanlık kuruluşlarının da dikkatini çekmektedir.

İspanya'da orman kaynakları işletmeciliğinin kırsal kalkınma açısından da önemi

çok iyi bilinmektedir. Zira kırsal kesimi ormancılık faaliyetlerinde işlendirmenin yanısıra, kırsal kesimde çevre ile dost sanayilerin kuruluş ve gelişimi teşvik edilerek, ormancılık dışı sektörlerin ve buna bağlı olarak da kırsal kesimin refahının geliştirilmesi uygulamalarına gidilmektedir.

Ormaniçi ve kenarı köylerin olduğu kadar, tüm ülke halkını da yakından ilgilendiren araştırma ve uygulama konularındaki başarılar, gerçekten İspanyol ekonomisine büyük katkı sağlamaktadır. Gerek yöneticiler ve gerekse yerli halk bu konunun bilincindedir. Zira bunun göstergelerinden en önemlisi olarak, kırsal kesimde aşırı farklılaşmayı gösteren ikili (dual) yapının ortaya çıkmaması gösterilebilir. Kırsal kesimde yaşayan nüfus göç nedeniyle fazla azalmamakta ve dolayısıyla kentlerde büyük nüfus yığılmaları yaşanmamaktadır. Halk çoğu bölgelerde kır-kent (campo-ciudad) olarak bilinen köylerde veya kır-kent yapısına sahip kentlerde yaşamlarını sürdürmektedir. Her iki durumda da doğal kaynakların korunması ve geliştirilmesine yönelik bilimsel çalışmalar devam etmektedir.

Kırsal bölgelerin sahip olduğu dağ ve yayla turizmi potansiyeli yoğun bir şekilde değerlendirilmektedir. Bunun en belirgin örneklerini Kuzey Pireneler ve Montanana bölgelerinde görmek mümkündür. Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen İspanya'nın en büyük ekonomik problemi yüksek işsizlik oranıdır. Bu durum ülkenin genel ekonomik göstergeleri ve Avrupa Birliği rakamları ile karşılaştırıldığında oldukça olumsuzdur. Dünya'da meydana gelen biyolojik, iklimik, ekonomik, etik, kültürel v.b. değişimler ve çevre krizi çerçevesinde orman kaynaklarına dönük bölgesel, ülkesel ve küresel ölçekteki taleplerin hızla büyüdüğü ve çeşitlendiği, böylece orman kaynaklarının stratejik öneminin arttığı gerçeği ortadadır.

Ülkemiz orman köylerinde kırsal yoksulluk yaşanırken İspanya'da çiftlik ormancılığı (farm forestry) uygulamaları ile bunun önlenmesi çalışmalarına geçilmiştir. Türkiye genelinde izlenmiş olan tarım, orman, hayvancılık ve eğitim politikaları orman köylerinin bugünkü sıkıntısını yaratmıştır. Ülkemizde bugüne kadar sürdürülen ormancılık politikalarının doğal kaynakların korunmasına, geliştirilmesine, sürdürülebilir kalkınmaya ve optimal arazi kullanımına yeterince yararlı olmadığı söylenebilir. İspanya ise bu olumsuzluğun farkına 1980'li yılların başında vararak, özellikle uluslararası ortak projeler ve araştırmalarla orman kaynakları yönetimine dönük birçok başarılı çözüme ulaşmıştır.

KAYNAKLAR

1. ANONİM. 1995a. Segundo Inventario Forestal Nacional, Estructura Forestal, Diputation General de Aragon pp. 1-70, Madrid.
2. ANONİM. 1995b. Segundo Inventario Forestal Nacional, Instituto Nacional Para La Conservacion De La Naturaleza, Anos 1986 a 1995, pp.527-532, Madrid.
3. ANONİM. 1996. Protection of Forests in the European Union Against Atmospheric Pollution 1987-1996, European Commission, Council Regulation EEC No 3528/86, pp. 22-24, Brussels.

4. BENTLEY, W.R., GOWEN, M.M. 1994. Forest Resources and Wood-based Biomass Energy as Rural Development Assets, Winrock International, 347 p., London.
5. DAVIDE, P.. 1994. EU Forest Policy and Its Impacts on the Mediterranean Countries, *Medit* 3, Anno 5, Numero 3, pp.11-15, Bologna.
6. ANONİM. 1986. European Timber Trends and Prospects to the Year 2000 and Beyond. FAO, Vol. I., 323 p., Rome.
7. ANONİM. 1993. The Challenge of Sustainable Forest Management, What Future for the World's Forests, FAO, 122 p., Rome.
8. GIL, L. 1996. Plan Nacional De Forestal, Marco Legislativo, 19 p., Zaragoza.
9. GÖRÜCÜ, Ö. 1997. Criteria for Sustainable Forest Management and the Considerations in the Turkish Forestry, IUFRO Conference, Future Forest Policies Balancing Economic Demands, 8 p., Joensuu.
10. SHARMA, N.P. 1992. Managing the World's Forests, Looking for Balance Between Conservation Development, Kendall/Hunt Publishing Company, pp.538-597.
11. ANONİM. 1994. Analisis Provincial de la Superficie, Por Grandes Grupos de Aprovechamientos, Teereo Forestal, Distribucion de la Tierra, pp. 25-549, Madrid.